

УДК 811.112.2'373.612.2

Галина СТРОГАНОВА

КОГНІТИВНА КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТАФОР У НІМЕЦЬКОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено проблемі когнітивної класифікації метафор німецького економічного дискурсу. На матеріалі німецьких економічних текстів проаналізовано когнітивний потенціал орієнтаційних, онтологічних та структурних метафор.

Ключові слова: концептуальна метафора, когнітивний потенціал, економічний дискурс, орієнтаційна метафора, онтологічна метафора, структурна метафора.

Останнім часом спостерігається тенденція до активного вживання метафор у німецькому економічному дискурсі, що насамперед пов'язано з популяризацією економічних ідей. Уживання метафор у дискурсі відбувається не хаотично, а має системний характер. Однією з актуальних в когнітивній лінгвістиці залишається проблема когнітивної класифікації метафор. У теорії концептуальної метафори найбільшого поширення отримали класифікації за ступенем її когнітивного потенціалу, конвенціональності та за ключовими метафоричними концептами. У цій статті зроблено спробу проаналізувати та класифікувати метафори німецького економічного дискурсу за допомогою когнітивного підходу.

Когнітивну класифікацію метафор уперше запропонували американські вчені, засновники когнітивної теорії метафори Дж. Лакоффом і М. Джонсоном, які виділили три основні типи концептуальних метафор: орієнтаційні (або просторові), онтологічні та структурні.

Орієнтаційні, або просторові, метафори.

Головна когнітивна функція, яку виконують орієнтаційні метафори, – зробити наші знання про об'єкт метафоризації логічно послідовними, зв'язаними, когерентними в нашій концептуальній системі [6, с. 36]. Більшість метафор цього типу пов'язана з основними типами просторової орієнтації людини, такими як: «верх – низ», «всередині – зовні», «передня сторона – задня сторона», «центральний – периферійний», «близький – далекий» тощо. Такі метафоричні орієнтації не є довільними, а ґрунтуються на нашому фізичному та культурному досвіді [1, с. 35].

До орієнтаційних метафор німецького економічного дискурсу можна зарахувати такі концептуальні метафори:

-WIRTSCHAFTSENTWICKLUNG ALS HORIZONTALBEWEGUNG (ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК – ГОРИЗОНТАЛЬНИЙ РУХ):

- (1) Kursrückgänge an den Börsen [4];
- (2) Dax rückt vor [3];
- (3) Das Paket ist ein Schritt in die richtige Richtung [3];

(4) Nicht ausschließen will die CDU-Abgeordnete aber auch, dass der Zug dann sogar noch weiter in die neue Richtung fährt: Womöglich, fürchtet sie, werden auch noch die Sozialkassen mit Vorrechten ausgestattet [3].

-WIRTSCHAFTSENTWICKLUNG ALS VERTIKALBEWEGUNG (ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК – ВЕРТИКАЛЬНИЙ РУХ):

- (5) der Gewinnanstieg [4];
- (6) der Dow Jones krachte um 1000 Punkte nach unten [4];
- (7) Die Aktienkurse sprangen nach oben [4];
- (8) Aktienmärkte sind im Aufwind [4];
- (9) der reale Wert der Anlagen sinkt mit dem fallenden Dollar-Kurs [4].

Метафоричні моделі горизонтального та вертикального руху в мові економіки часто вживаються для позначення рівня цін або біржових курсів, а також для зображення позитивного або негативного економічного розвитку. Орієнтація вгору або вперед відповідає здебільшого позитивному економічному розвитку, в той час як наярмок униз або назад позначає негативний економічний розвиток. Більшість метафоричних виразів цієї групи характеризуються високим ступенем конвенціональності, тобто вони не сприймаються носіями мови як метафоричні.

На думку німецького лінгвіста О. Йекеля, орієнтаційні метафори є домінуючим типом метафор у мові економіки [5, с. 226]. Це пояснюється тим, що поняття орієнтації є, з одного боку, звичними в нашому повсякденному житті та зрозумілими кожному, а з іншого боку, вони мають дуже змістовну внутрішню структуру і при цьому є досить простими та дохідливими для пояснення такої складної сфери, як економіка [5, с. 226]. Орієнтаційні метафори уможливають найбільш повну концептуалізацію різноманітних аспектів економічного розвитку.

Онтологічні метафори.

Якщо досвід просторової орієнтації людини породжує орієнтаційні метафори, то досвід взаємодії з матеріальними

об'єктами створює основу для виникнення онтологічних метафор, тобто способів сприйняття подій, діяльності, ідей тощо як матеріальних об'єктів [1, с. 49]. Головна когнітивна функція онтологічних метафор – забезпечення розуміння певних абстрактних понять за допомогою загальних уявлень та знань про фізичні об'єкти, субстанції або речовини.

До онтологічних метафор економічного дискурсу можна зарахувати такі:

- WIRTSCHAFT ALS MASCHINE (ЕКОНОМІКА – ЦЕ МАШИНА):

(10) Wirtschaft ankurbeln [4];

(11) das Wirtschaftswachstum antreiben [4];

(12) Kursrückgänge an den Börsen abfedern [4];

(13) Der Kampf an der Vertriebsfront um die Massenkundschaft und den Mittelstand wird der entscheidende Hebel zu besseren Erträgen [4];

(14) die Schuldenbremse [4];

(15) die vielbeschworene Kreditklemme [4];

(16) an der Steuerschraube drehen [3].

Економіка представлена як керована машина, якій можна надати руху, завести або зупинити. Вживання таких метафор в економічних текстах надає економічним процесам характер регульованості, робить їх більш прозорими та зрозумілим для масового читача.

- WIRTSCHAFT ALS GEBÄUDE (ЕКОНОМІКА – ЦЕ СПОРУДА):

(17) Die gesamte Wirtschaftspolitik Argentiniens steht auf einem schwachen Fundament [3];

(18) Wirtschaft neu aufbauen [2];

(19) die Grundpfeiler unserer Zukunft stärken [3];

(20) Als der Immobilienmarkt zusammenbrach und die Papiere an Wert verloren, geriet das gesamte System ins Wanken [4];

(21) Aufstockung des EU-Rettungsschirms für finanzschwache Staaten [2].

Економічна система концептуалізується як будівля, що має стовпи-опори (19) та фундамент (17), які можуть похитнутися та спричинити часткове або повне руйнування цієї споруди (20) та необхідність її відновлення (18).

- WIRTSCHAFT ALS BEHÄLTER (ЕКОНОМІКА – ЦЕ ВМІСТИЛИЩЕ):

- (22) Mittel aus den europäischen Fördertöpfen [3];
- (23) Der irische Bankensektor gleicht einem Fass ohne Boden [3];
- (24) Loch in der Staatskasse größer als gedacht [3];
- (25) der Gewinnanstieg ist gedeckelt [4].

- GELD ALS FLÜSSIGKEIT (ГРОШІ – ЦЕ РІДИНА):

- (26) die Geldflut [4];
- (27) die Geldschwemme [4];
- (28) die Geldspritze [4];
- (29) die Geldströme [3];
- (30) Ausufem der Staatsschulden [2];
- (31) sprudelnde Unternehmensgewinne [4];
- (32) neue Einnahmequellen [3];
- (33) die Geldschleusen öffnen [4];
- (34) eine Milliarde Euro in die Kasse spülen [3];
- (35) der Einsatz zerrinnt in Sekunden zwischen den Fingern [4];
- (36) Fed hat im Frühjahr 1,7 Billionen Dollar in den Markt gepumpt [4];
- (37) Das Finanzpolster in der Rentenkasse schmilzt ab [3];
- (38) Gehälter einfrieren [3];
- (39) Geldtöpfe für die Einlagensicherung auffüllen [4];
- (40) das Geld fließt [3].

«ГРОШІ – ЦЕ РІДИНА» є однією з найбільш поширених в економічному дискурсі концептуальних метафор. Гроші, як і вода, мають джерело (32), вони можуть текти (40), бити ключем (31), виходити з берегів (30), розтікатися (35). Як і воду, гроші можна заморожувати (38), запомповувати (36), ними можна заповнювати резервуари (39). Поняття «гроші» в цій концептуальній метафорі вживається в широкому значенні: не лише як засіб розрахунку, але і як основа всієї економічної діяльності, включаючи акції, активи, облігації, цінні папери, валюту тощо. В економічному контексті гроші виконують життєво необхідну функцію [5, с. 194]. Концептуалізація грошей (основи економічної діяльності) як рідини (основи природного життя) надає економічній системі характеру природної системи.

Отже, вживання онтологічних метафор в економічному дискурсі сприяє кращому розумінню абстрактних економічних понять та складних економічних процесів, протікання яких часто важко простежити та пояснити.

Як різновид онтологічних метафор в когнітивній теорії метафори розглядається *персоніфікація*, тобто вираження абстрактного поняття через людські характеристики або дії. Персоніфікація являє собою загальну категорію, що охоплює широке коло метафор, кожна з яких ґрунтується на специфічній людській властивості або на способі її сприйняття [1, с. 60].

У мові економіки часто вживаються такі метафори персоніфікації:

- **WIRTSCHAFT ALS PAZIENT (ЕКОНОМІКА – ЦЕ ПАЦІЄНТ):**

(41) gelähmte Geldbranche [4];

(42) das marode Bankensystem [4];

(43) die US-Wirtschaft läuft noch nicht richtig rund und bleibt anfällig [4];

(44) eine kränkelnde globale Wirtschaft schwächt den Tourismus und die Geldüberweisungen von Staatsangehörigen nach Ländern in Mittelamerika und der Karibik [3];

(45) der Zusammenbruch der systemisch relevanten Bank steckte andere Banken an [3];

(46) Gerät eine systemisch relevante Bank plötzlich in eine Notlage, wird sie ebenfalls in das Bankenhospital «eingeliefert» [3];

(47) Verstaatlichung von Banken und vorübergehende Hospitalisierung, die zu Gesundheit führen können [3];

(48) Griechenland hängt seit dem Frühjahr am Refinanzierungstropf der anderen Euro-Länder und des Internationalen Währungsfonds [4];

(49) die Sanierung der maroden Staatsfinanzen [3];

(50) die Therapie, die man Griechenland zumutet [3];

(51) die angeschlagene US-Wirtschaft beleben [4];

(52) eine Gesundheit des Unternehmens [3];

(53) die Wirtschaft erholt langsam [3];

(54) Am deutschen Wesen soll die Welt genesen [3];

(55) die Geschäfte können auf gesunder Grundlage weiterlaufen [3];

(56) Trotz der Probleme attestiert die Bundesbank den deutschen Geldhäusern alles in allem eine robustere Gesundheit als noch 2009 [4].

Економіка – як загалом, так і її окремі складові – представлена як людина, що може хворіти (42, 44), передавати хворобу іншим (45), яка може бути госпіталізована (46, 47), проходити курс лікування (49, 50) та знов одужувати (52, 53, 54). Як зазначає угорський вчений З. Кьовечеш, «персоніфікація використовує одну з

найкращих сфер-джерел метафоризації, яку ми маємо: нас самих» [6, с. 35]. Вживання метафори персоніфікації «ЕКОНОМІКА – ЦЕ ПАЦІЄНТ» сприяє кращому розумінню складних економічних явищ та процесів.

- WIRTSCHAFTSKRISE ALS FEIND (ЕКОНОМІЧНА КРИЗА – ЦЕ ВОРОГ):

(57) Krisenbekämpfung [4];

(58) die Wucht der Finanzkrise [3];

(59) die Krise riss Wunden, die noch längst nicht verheilt sind [3].

- INFLATION ALS FEIND (ІНФЛЯЦІЯ – ЦЕ ВОРОГ):

(60) Inflation bekämpfen [4];

(61) Inflation geißelt [3].

Представлення економічної кризи / інфляції як ворога формує в адресата негативне ставлення до цих економічних явищ та спонукає відповідно діяти по відношенню до них. Концептуальні метафори «ІНФЛЯЦІЯ – ЦЕ ВОРОГ» та «ЕКОНОМІЧНА КРИЗА – ЦЕ ВОРОГ» є елементами комплексної структурної метафори «WIRTSCHAFTSTÄTIGKEIT ALS KRIEG» («ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ – ЦЕ ВІЙНА»).

Структурні метафори.

Структурні метафори дозволяють використовувати одне високоструктуроване поняття для структурування іншого. Когнітивною функцією цього типу концептуальних метафор є забезпечення розуміння певного поняття за допомогою структури джерела метафоризації. Структурні метафори здебільшого «експлуатують» [1, с. 102] прості онтологічні метафори. До структурних метафор економічного дискурсу належать такі:

- WIRTSCHAFTSTÄTIGKEIT ALS KRIEG (ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ – ЦЕ ВІЙНА):

(60) Der Kampf an der Vertriebsfront [4];

(61) Die Münchner Bank kämpft mit milliardenschweren Altlasten [4];

(62) die Fed muss aufpassen, dass sie nicht über das Ziel hinausschießt [4];

(63) Die Kerninflationsrate in den USA liegt bei einem Prozent, das ist aus Sicht der Fed eine Zielverfehlung [4];

(64) DGB-Chef Michael Sommer zeigte sich kampfbereit [3];

(65) der Ökonom und seine Mitstreiter [3];

(66) Die Volksrepublik müsse einen währungspolitischen Schutzwall errichten, um sich vor externen Schocks zu schützen [4];

(67) Euroföderalisten werden mit Zähnen und Klauen kämpfen, um eine Disintegration der Eurozone zu verhindern [4];

(68) Bundesbank fürchtet Zeitbomben in Bankbilanzen [4];

(69) Schluss mit den Nebelbomben der Banken [2];

(70) Regierung schärft ihre Waffen [3];

(71) Inflation bekämpfen [4];

(72) sich gegen Rentenkürzungen, Nullrunden und höhere Steuern wehren [4];

(73) Krisenbekämpfung [3];

(74) Die beiden großen dezentralen Finanzverbände – die Sparkassen und Genossenschaftsbanken – sind ohne markante Blessuren durch die Finanzkrise gekommen [4];

(75) Inflation geißelt [3];

(76) Ein marodes Bankensystem kann ganze Staaten in den Ruin reißen [2].

Уживання цієї концептуальної метафори дозволяє говорити про економічну діяльність у термінах війни. В економічній діяльності, як і на війні, є споборники (65) та противники, які можуть бути дуже жорстокими (75), застосовувати зброю (68, 69), знищувати цілі країни (76) і яких треба перемогти (61, 71, 72, 73). Як ворог часто концептуалізується фінансова криза (73) або інфляція (71).

– **WIRTSCHAFT ALS SPIEL (ЕКОНОМІКА – ЦЕ ГРА):**

(77) die Zentralbanken brauchen mehr Spielraum in der Zinspolitik [3];

(78) Spielregel der marktwirtschaftlichen Wirtschaftsordnung [3];

(79) aufgeklärte Finanzmarktakteure [3];

(80) das Finanzkasino schließen [4];

(81) Argentinische Staatsanleihen gehörten schon in den letzten Monaten zu den großen Gewinnern an den Rentenmärkten [3];

(82) die milliardenschwere Übernahme des Rivalen [3];

(83) Die Verunsicherung ist umso größer, weil Papandreou ein Spiel eröffnet hat, dessen Regeln nicht klar sind: Wie hoch liegt die Latte bei der Kommunalwahl, wo beginnt die Niederlage? [4];

(84) der EZB-Rat wird vermeiden, sich zu sehr in die Karten schauen zu lassen [4];

(85) Beim Poker um das Frankfurter Institut hat der Finanzinvestor die besten Karten [2];

(86) Es ist, als schaue man einem Schachspiel in 3-D zu, bei dem Finanzwelt, Wirtschaft und Politik alle miteinander interagieren [2];

(87) China ist auf Rohstoffimporte angewiesen und fürchtet daher bei den Rohstoffen eine Preisrally [4];

(88) Haushaltspolitik ist wie Tennis. Der erste Aufschlag muss sitzen. Ist er knallhart und passgenau, ist der Rest so gut wie ein Selbstläufer [3];

(89) Staatspräsidentin Cristina Kirchner und ihr hinter den Kulissen mitregierender Gatte, Amtsvorgänger Néstor Kirchner [3].

Економічні процеси та події, що відбуваються в світі, представлені як гра акторів (79, 89), або як азартні (80, 84, 85), чи спортивні ігри (87, 88), які мають певні правила (78, 83), гравців, суперників (82), переможців (81) та переможених. Економічний простір концептуалізується як місце для проведення цих ігор (77).

Слід зауважити, що поділ метафор на орієнтаційні, онтологічні та структурні є досить умовним. Кожен із зазначених типів концептуальних метафор не є ізольованим. Часто в одному метафоричному виразі одночасно реалізуються різні типи когнітивної метафори. У наступних прикладах спостерігаємо поєднання орієнтаційної метафори «WIRTSCHAFTSENTWICKLUNG ALS BEWEGUNG» («ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК – ЦЕ РУХ») та онтологічної метафори «WIRTSCHAFT ALS PFLANZE» («ЕКОНОМІКА – ЦЕ РОСЛИНА»):

(90) das Wirtschaftswachstum;

(91) wachsende Staatsverschuldung [3];

(92) China wächst stärker als jede andere nennenswerte Wirtschaftsmacht [2].

У наведеному нижче прикладі (93) одночасно реалізується орієнтаційна метафора «WIRTSCHAFTSENTWICKLUNG ALS BEWEGUNG» («ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК – ЦЕ РУХ») та онтологічна метафора «WIRTSCHAFT ALS GEBÄUDE» («ЕКОНОМІКА – ЦЕ СПОРУДА»):

(93) Die Renditen von deutschen Staatsanleihen waren lange Zeit im Keller. In nur neun Wochen sprangen sie jetzt von 1,8 auf 2,3 Prozent [4].

Як показав аналіз метафоричних виразів економічних текстів, у німецькому економічному дискурсі представлені три типи концептуальних метафор: орієнтаційні, онтологічні та структурні. Зазначені типи метафор не є ізольованими: один метафоричний вираз може являти собою одночасне поєднання кількох когнітивних типів концептуальних метафор. Уживання орієнтаційних та онтологічних метафор сприяє кращому розумінню складних економічних процесів та подій, у той час як структурні метафори використовують не лише для пояснення економічних явищ, але й для формування певного ставлення до них. Перспективним

напрямком дослідження когнітивної типології метафор німецького економічного дискурсу вважаємо класифікацію метафор за ключовими концептами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем : [пер. с англ.] / Дж. Лакофф, М. Джонсон ; [под ред. Баранова А. Н.]. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 256 с.

2. Financial Times Deutschland [Electronic resource]. – Режим доступа: www.ftd.de

3. Frankfurter Allgemeine [Electronic resource]. – Режим доступа : www.faz.net.

4. Handelsblatt [Electronic resource]. – Режим доступа : www.handelsblatt.com

5. Jäkel O. Wie Metaphern Wissen schaffen: die kognitive Metapherntheorie und ihre Anwendung in Modell-Analysen der Diskursbereiche Geistestätigkeit, Wirtschaft, Wissenschaft und Religion / O. Jäkel. – Hamburg : Kovac, 2003. – 351 S.

6. Kövecses Z. Metaphor: a practical introduction / Z. Kövecses. – Oxford : Oxford Univ. Press, 2002. – 285 p.

Стаття надійшла до редакції 02.06.2011

Г. СТРОГАНОВА

КОГНИТИВНАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ МЕТАФОР В НЕМЕЦКОМ ЭКОНОМИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Статья посвящена проблеме когнитивной классификации метафор немецкого экономического дискурса. На материале немецких экономических текстов проанализированы ориентационные, онтологические и структурные метафоры.

Ключевые слова: концептуальная метафора, когнитивный потенциал, экономический дискурс, ориентационная метафора, онтологическая метафора, структурная метафора.

G. STROGANOVA

COGNITIVE CLASSIFICATION OF METAPHORS IN THE GERMAN ECONOMICS DISCOURSE

The article deals with the problem of the cognitive metaphor classification in the German Economics Discourse. Orientational, ontological and structural metaphors in the corpus of German economic texts are analysed.

Key words: conceptual metaphor, cognitive potential, discourse of economy, orientational metaphor, ontological metaphor, structural metaphor.